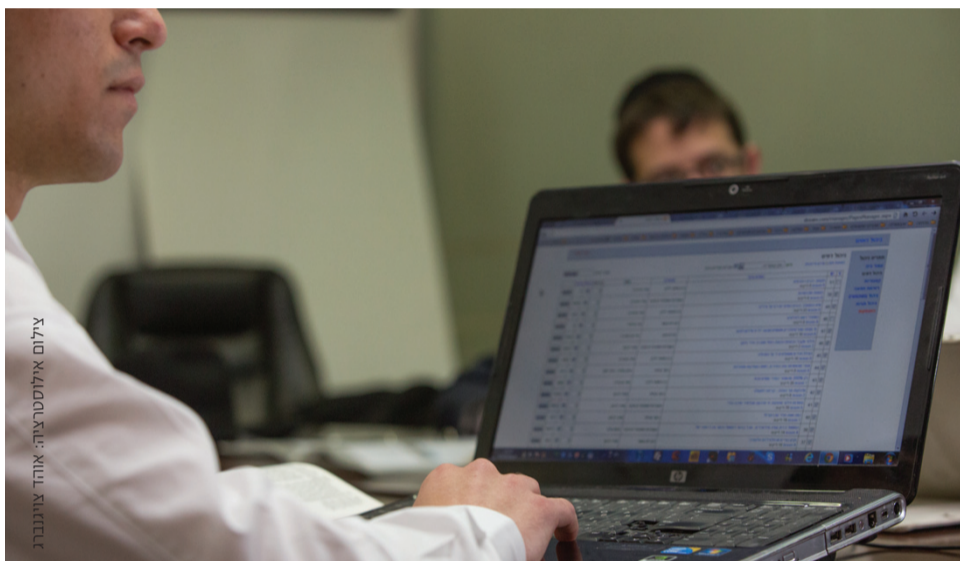

החוקרים שמחוללים שינוי תפיסה בכל מה שקשור למחקרי החברה החרדית בארץ: "הציבור החרדי מתנהל בחכמה בניהול כלכלת הבית"

עונוי של עשירים

האם הציבור החרדי עניי? מחקר חדש של ה'מכון החרדי למחקרי מדיניות' חושף את הטעות ארוכת השנים של החוקרים החילונים • "עוני הוא דבר יחסי", מסבירה החוקרת ניצה (קלינר) קסיר, "שיעור החרדים שמרוצים ממצבם הכלכלי גבוה יותר (71%) מציבור הכללי (63%)" • רק 7.7% מבני 20 ומעלה בציבור החרדי חשו עצמם עניים במהלך השנה האחרונה • התפקיד של הגמ"חים, ההתנדבות ששווה כסף ושביעות הרצון

הציבור החרדי מתנהל בחכמה גם בתחום הנופש בארץ, מוסיפה קסיר. מושגים כמו החלפת דירה או קנייה קולקטיבית הם עדיין אינם נפוצים מאוד בחברה הכללית, בעוד בציבור החרדי הם רווחים מאוד. "בחברה הכללית יש הוצאה גדולה על תרבות ונופש, תקשורת ורכבים, שהם הרכיב המרכזי של עלויות משק בית כללי. לעומת זאת, במשק בית חרדי יש פחות הוצאות בסעיפים הללו, לצד שימוש רב יותר בתחבורה ציבורית והוצאות פחותות על אכילה במסעדות, בילויים וכדומה שעלות הכניסה אליהם גבוהה. "ניסיתי", קסיר מסבירה, "גם באמצעות במחקרים נוספים בתחום, להבין עד כמה הדבר נובע מהכניסה נמוכה שמאלצת להצטמצם, או שהציבור בוחר בצמצום כי הוא מתנהל נכון יותר כלכלית. אני מניחה שיש רכיב של 'אין ברירה', אך מאידך רואים ששיעור החוסכים בחברה החרדית יותר גבוה בהינתן רמת ההכנסות. לכן ניתן לומר כי הם מתנהלים נכון כלכלית". אגב, ב'משפחה' פורסם בעבר היבט נוסף של מחקר זה - שיעור החרדים שיש להם תיקים בהוצאה לפועל נמוך בהרבה מאשר בחברה הכללית, למרות שהם משתייכים לעשירונים התחתונים.

משקי הבית החרדיים מהווים 6% מכלל משקי הבית אך הם תורמים 37% מסך התרומות של משקי הבית

ובעוד עוני מייצג איכות חיים, למרות ששיעורי העוני הכללי בחברה החרדית גבוהים מעט מהחברה הערבית, 52.6% לעומת 52%, הרי שכאשר נמדדת איכות החיים, מחקרם של ניצה (קלינר) קסיר ושל דמיטרי רומנוב מצא כי מדד איכות החיים של הציבור החרדי (0.64) קרוב הרבה יותר לציבור היהודים הלא-חרדים (0.69) מאשר לציבור הערבי (0.16). יתרה מזו: בארבעה מתוך תשעת התחומים שבהם נמדדת איכות החיים, איכות החיים של הציבור החרדי היא במקום הראשון מבין שלוש קבוצות האוכלוסייה: בריאות, רווחה אישית וחיי משפחה, חיי קהילה וחברה, וביטחון אישי.

אחת הנקודות שמשפרת את איכות החיים ו'מעלימה' את העוני היא ההתנדבות. לפי הסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בציבור החרדי שיעור המתנדבים עומד על 32%, בעוד במגזר הערבי הוא עומד על 6% ובקרב יהודים לא חרדים על 23%.

"ההתנדבות היא תחליף לכסף", מזכירה קסיר. "במקום לתת למישהו סיוע בכסף, נתת שווה כסף. גם כשמדובר על תרומות, חלק מהתרומות ניתנות לא רק לעזרה לאנשים אלא גם למוסדות כמו ישיבות וזה בסופו של דבר מסייע לציבור, ומקטין את ההוצאות של הציבור החרדי".

בסך הכל, משקי הבית החרדיים מהווים 6% מכלל משקי הבית, אך הם תורמים 37% מסך התרומות של משקי הבית. 74.2% ממשקי הבית החרדיים תורמים באופן חודשי, לעומת 26.7% מהיהודים הלא-חרדים, וגם גובה התרומה שלהם גבוה יותר - 548 שקלים לחודש לעומת 199 שקלים לחודש אצל היהודים לא חרדים.

נקודה נוספת שעוזרת היא נקודה שמוכרת לכל חרדי - הגמ"חים. הן הגמ"חים הכספיים, והן הגמ"חים להשאלות שונות - תורמים יחד לסייע לאוכלוסייה, ומאפשרים לה להתמודד עם ההוצאות ואף להפחית אותן.

יהודים לא חרדים. על סמך פרמטרים שונים שנבחנו במחקרם, החוקרים העריכו כי סדרי הגודל של העוני בחברה החרדית נעים בין 8% ל-14%, ומעניין לציין כי כשהם בדקו את הנתונים מול קופות חסד שכוונתיות, הם מצאו שבקופות אלו שיעור הנתמכים, לא כולל חגים, נע בין 8 ל-10 אחוזים מהקהילה, כאשר בחגים שיעור הנתמכים מגיע ל-15 אחוז. העובדה שהעוני היחסי נמוך בהרבה מהמדידה הכללית, נובעת מאורח החיים של הציבור החרדי. קסיר מציינת כי "הצריכה החרדית זולה יותר באופן יחסי. הצריכה לנפש נמוכה ב-48% מיהודים לא חרדים, ומשפחה חרדית ממוצעת צורכת 12% פחות ממשפחה בחברה הכללית". ההבדל בין הפערים בצריכה לנפש ובצריכה למשפחה נובע מגודל המשפחה הממוצעת, שגדולה כמעט פי שניים בציבור החרדי. הצריכה הזולה נובעת מכמה סיבות: סוג הצי-ריכה - המחירים יותר זולים, זאת משום שיש מוצרים ייעודיים יותר זולים בלי להתפשר על האיכות, זאת בעוד בחברה הכללית יותר מקובל לקנות מותגים. גם מכירות כלליות כמו הקנייה הקולקטיבית בישיבות, או הקנייה הקהילתית בשכונות, משפיעים על המחיר. בנוסף, מזכירה קסיר: "המחירים נקבעים בהתאם לביקוש ולהיצע. קניות רבות מתבצעות באזור המגורים, וכשרמת ההכנסות נמוכה יותר, גם המוצרים זולים יותר. מדובר בדפוסי צריכה שונים לגמרי; בחברה הכללית רווחת - בהכללה כמובן - צריכה לשם צריכה. כשיש כסף, פחות חושבים על מדוע אני קונה מוצר מסוים או אם אני באמת זקוק לו. בחברה החרדית, לעומת זאת, אתה קונה כשאתה צריך ותישאר עם הבגד עד שייחשב כלא מכובד לשימוש. לא תחליף רק כי נמאס לך ואתה רוצה חדש. אתה משתמש יותר, מעביר בין ילדים ובין משפחות. בחברה הכללית פחות מקובל להעביר בגדים בין אנשים.

"נקודה נוספת שמשפיעה על הקניות: הלבוש האחיד של הגברים. כאשר לובשים כל יום אותו הדבר, נוטים לקנות פחות. אותו דבר ביחס לטלפונים סלולריים: בטלפונים 'חכמים' הנטייה היא לקנות חדש בכל פעם שיוצאת גרסה חדשה, אבל בטלפונים פשוטים שום דבר לא משתנה".

אישה עובדת תוכל לתרום יותר למעסיק, הרווח שלו יהיה יותר גדול ולכן הוא יתגמל אותה בהתאם. זה לא משנה את הערכים של אף חברה וזה טוב לכולם", היא אומרת.

כיום, לפי הנתונים הרשמיים של המדינה, חצי מהאוכלוסייה החרדית מוגדר כ'עני'. בנוסף לכך יש שיעור גבוה של כאלה שאינם מוגדרים עניים אך מצויים ברמת הכנסות נמוכה, כך ש-69% אחוזים מהציבור מוגדרים במעמד נמוך כלכלית, לעומת כ-24% בחברה הכללית. העוני בחברה הכללית היהודית עומד על 8.7%.

אלא שכשבוחרים מדדים אחרים של עוני, מתגלה ממצא מעניין: "אין הבדל מהותי בין החשים עניים בחברה החרדית לזו הכללית. כשאתה שואל אדם חרדי האם הוא מרוצה מהמצב הכלכלי, החרדים מרוצים בשיעור גבוה יותר (71%) מיהודים לא חרדים (63%). יש טענה ותפיסה שחרדים תמיד מעידים שהם שבעי רצון, אך זה לא נובע רק מכך. לדוגמה, בהרצאה שהעברתי בשבוע שעבר בנושא דיוור, הצגתי מספר פרמטרים שהחרדים פחות מרוצים בהשוואה לחברה הכללית, כמו שביעות רצון מהניקיון באזור המגורים, מכמות השטחים הירוקים ועוד. הציבור החרדי יודע להשמיע ביקורת גם בשעה שהוא נוטה להיות מרוצה". על פי אותם נתונים, רק 7.7% מבני 20 ומעלה בציבור החרדי חשו עצמם עניים במהלך השנה האחרונה של המדידות (2016), בהשוואה ל-7.3% בקרב יהודים שאינם חרדים.

← עוני מרצון

התחושה הזו נובעת ממספר פרמטרים: ראשית, הגישה החרדית של הסתפקות במועט. בנוסף, כיוון שרוב הציבור נמצא במצב דומה, אדם נוטה להשוות עצמו למי שסביבו ומשכך הוא לא תופס עצמו כעני מתוך הבנה זו, המסקנה היא שיש לבחון את העוני גם כאשר קבוצת הייחוס היא הציבור החרדי בלבד. קסיר וצחור-שי מצאו שלפי חישוב זה העוני בחברה החרדית עומד רק על 14.3%, לעומת 12.2% בקרב

מיכל איש שלום

האם הציבור החרדי הוא ציבור עניי? אם תשאלו את הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, התשובה היא בהחלט כן, עם שיעור של 52.6% עוני בציבור החרדי, בהשוואה לשיעור של 8.7% בציבור היהודי הלא חרדי. אבל אם תשאלו את ניצה (קלינר) קסיר, המשנה ליו"ר ה'מכון החרדי למחקרי מדיניות', ואת אסף צחור-שי, חוקר בכיר במכון, התשובה הרבה פחות חד משמעית.

כך למשל, לפי מחקר משותף שהשניים פרסמו, הרי שאם מודדים את קו העוני בתוך האוכלוסייה החרדית בינה לבין עצמה, נראה ששיעור העוני החרדי אינו גבוה בהרבה בהשוואה לחברה הכללית. ההשלכות של הבנת העוני, כך אומרת קסיר, חשובות כדי לטפל בעוני ולסייע ליציאה ממנו. חשוב להבין; העוני הוא יחסי, ואם אתן דוגמה אבסורדית: אדם עני במדינת ישראל יכול להיחשב עשיר במדינות הלא מפותחות.

קסיר, שהייתה בעבר חברה במספר ועדות בנושא העוני, עמדה בראש ועדת תעסוקה וכלכלה בוועדת אלאלוף, וחקרה את אופן מדידת העוני בעבודתה כראש תחום שוק העבודה ומדיניות הרווחה בבנק ישראל, מסבירה בשיחה ל'משפחה' כי האופן שבו מודדים עוני חשוב ביותר למדידה, כי המטרה של המדידה היא טיפול בו, ואם לא תהיה הבנה של מהו העוני בקרב החברה הנמדדת, גם הטיפול הנכון לא יינתן.

"בהסתכלות ממלכתית יש חשיבות רבה לבחון את העוני בסרגל אחיד ולכן שיטת המדידה הרשמית הגיונית. אולם יש לקיים חשיבה מחודשת לגבי אופן הטיפול ובמי צריך למקד את הטיפול, לשם כך יש צורך לבחון את העוני על מאפייניו השונים ולא רק לפי ההגדרה הרשמית. ברוב מדינות העולם גם בארץ, אם תגביר מוטיבציה, תסייע לאנשים להשתלב בתע-סוקה ותציע שכר הולם - אנשים ישתלבו בשוק העבודה, זאת כיוון שבדרך כלל עוני נובע מכשלים ולכן הפתרונות די ברורים. בחברה החרדית התרבות שונה - אדם שבוחר שלא לעבוד וללמוד בישיבה, בוחר באורח חיים שמעלה את רמת רוחניותו אך משמעותו עוני, ובמקרים רבים הוא לא תופס את עצמו כעני".

רוב האנשים גם בחברה החרדית, מסבירה קסיר, ישמחו להיות במצב כלכלי טוב יותר. לכן "אם נוכל להעלות את רמת ההכנסה של נשים, למשל, זה טוב להן, זה טוב לחברה החרדית וטוב לחברה כולה".

את המחקרים הללו קסיר מציגה בפני מי שעוסקים בתכנון עתידה של המדינה. בהתחשב בתחזית הדמוגרפית לפיה עוד פחות מחמישים שנה - שליש מהאוכלוסייה יהיה חרדי, מצב שיש לו השלכות על כלל המשק. בשנת תש"מ הציבור החרדי היה רק 4% מהאוכלוסייה, היום שיעורו באוכלוסייה צמח לכ-12 אחוז. בעבר המדינה יכלה אולי להתמודד ולסייע לעניים בחברה החרדית דרך תשלומי העברה, אך ככל שהציבור החרדי גדל, יש חשיבות רבה למציאת פתרונות אחרים:

"המחקר שעשינו מבקש למצוא איך ניתן לעזור לחברה החרדית בהתאם לתפיסת עולמם של החרדים. הדרך הנכונה לסייע לחברה היא תוך התחשבות בערכיה ובשיתוף פעולה עימה. אנו בודקים, לדוגמה, איך משדרגים את רמת ההכשרה והמיומנות כך שכל